

Marlo's Chronyke

Stichting

Heemkunde Markelo

Jaargang 5

Nummer 2

Oktober 2002

Marco's Chronyke

Uitgave van de Stichting Heemkunde Markelo

Inhoud

Van de redactie	1
Streekeigen schuur met dwarsritten	1
Van dierenvel, via klederdracht naar luxe mode	4
Geschiedenis van een boerderij (Erve Doesschot)	9
Wachtmeester Beunk vertelt verder	15
Leven en werken op de boerderij in het vroegere Markelo	18
Nu en...vroeger (in foto's)	24

Redactieleden

Mw. W. Roodhorst, Pr.Irenestraat 13, 7475 BW Markelo,
Tel. 363795

Mw. G. Stokreef-Braakman, Larenseweg 2, 7475 PW Markelo,
tel. 363009

J. G. Hidders, Rijssenseweg 12b, 7475 VB Markelo, tel. 361833

G.J.Leferink, Tolweg 57, 7475 BH Markelo, tel. 361890

W. Schreurs, Tolweg 27, 7475 BG Markelo,tel. 361814

Stichting Heemkunde Markelo. Internet: [http:// go.to/markelo](http://go.to/markelo)
Secretariaat: A. H. Vedders, Blauwe Torenstraat 33, 7241 BD
Lochem. E-mail: antonvedders@hetnet.nl

Van de redactie

We zijn blij u te kunnen vertellen dat onze redactie versterking heeft gekregen in de persoon van de heer W.Schreurs. Iemand die Markelo door en door kent, wat voor de heemkunde van ons dorp bijzonder belangrijk is.

Door zijn plotselinge overlijden hebben wij veel te vroeg afscheid moeten nemen van Henk Schreurs. Henk had dit voorjaar toegezegd medewerking te willen verlenen aan de redactie van dit blad en te willen helpen bij archiefwerkzaamheden van de stichting Foto en Krant.

Op de vragen die we hadden bij onze oude foto's is nauwelijks reactie gekomen. Het bleek meestal niet meer te achterhalen wie er op die foto's waren afgebeeld. Het lijkt ons daarom zinvol om op een ander thema over te gaan. In dit nummer starten we met een vergelijking van een foto van vroeger met de situatie van nu. We hopen u hiermee een plezier te doen.

Streekeigen schuur met dwarsinritten te Elsen

Dr. Everhard Jans

Als oudste zoon van architect Jan Jans leerde ik als middelbare scholier van hem al het opmeten van gebouwen.

Samen hebben we mijn eerste bouwtekening van de in 1963 gesloopte Manzesboerderij in hartje Rijssen gerealiseerd, voor de Stichting Historisch Boerderijonderzoek in Arnhem.

Zo rolde de bal verder, en tijdens en na mijn studie aan de Universiteit van Münster (prof. Dr. J. Schepers) kreeg ik opdrachten voor boerderijrestauraties , o.m. voor historische

boeren erven in Kotten bij Winterswijk. Kort geleden werd ik benaderd door de familie Agteres aan de Scholendijk 4 te Elsen bij Markelo. Ze woonden al in een fraaie traditionele boerderij met rieten wolfdak in dit prachtige flankesdorp, temidden van nog in gebruik zijnde boerenhoeven. Er was behoefte aan een royale schuur voor berging en garage van de eigen auto. In het in 1967 uitgegeven, posthume boek van architect Jan Jans (overleden in 1963) staan al verscheidene fraaie streekeigen schuren uit de gemeente Markelo afgebeeld. Het kwam ook goed uit dat ik in de gelegenheid was in het jaarboek Twente 2001 een inventarisatie van boerenschuren met dakkapellen rond Markelo het licht te doen zien.

Erfzijde nieuwe schuur Scholendijk 4, Elsen

Bij het ontwerpen van dit soort streekeigen schuren komt het er op aan jezelf weg te cijferen en in de huid van de boerentimmerman te kruipen. Kijk naar de oude schuren op het erf van de noaber, kopiëer de dakhellingen en let op de gerolde vorst van de nok met "tuufke". Het ruimtelijk program van het interieur moet duidelijk zijn en het storten van een betonplaat

blijft aan de buitenkant onzichtbaar. Tussen alle lelijke eternitplaten van ligboxenstallen en naar boven piekende metalen silo's is het een verademing bij een fietstocht een qua stijl verantwoorde boerenschuur aan te treffen. De op eiken stijlen overkragende kopse zijde van de schuur is geïnspireerd op oude schuren in Rectum, Zuna en Ypelo (gem. Wierden). Rond 1910 zong Stijn Streuvels al de lof van de onopvallende landse woning in Vlaanderen.

Wegzijde nieuwe schuur Scholendijk 4, Elsen

In een tijd van crisis in de landbouw en veeteelt, waarin veel boeren het in Twente niet meer zien zitten, moeten we dubbel waakzaam zijn inzake het bouwkundig erfgoed in de Markelose buurtschappen.

Als de schuur aan de Scholendijk 4 in Elsen over een paar jaar het patina van de ouderdom gekregen heeft is hij helemaal opgenomen in het glooiende landschap.

Foto's : auteur

Van dierenvel, via klederdracht naar luxe mode (2)

We beloofden u in ons laatste nummer de klederdracht van Markelo te beschrijven. Bij nader inzien spreken foto's meer dan tekst. Omdat er over de kleding in het algemeen nog veel te vertellen valt, vervolgen we met de uitleg daarvan en volstaan we, voor wat de Markelose dracht betreft, met foto's tussen de tekst. (Klederdrachten periode 1870 – 1950)

Tijdens een klederdrachtenshow in Museumboerderij "Eungs Schöppe" zijn de foto's gemaakt. Alle kleding werd getoond door Markelose personen. U kunt, wanneer u geïnteresseerd bent, deze kleding daar nog steeds bewonderen.

Fatsoensrakkers

Na de Franse revolutie, aan het einde van de 18^e eeuw veranderde er van alles in Europa, ook de mode. Vanaf 1815 zien we daarin een grote omslag.

*Begrafenisdracht
(Jan en Jo Gijmink)*

De rijke bovenlaag van de burgerij, de bourgeoisie, wordt buitengewoon invloedrijk, maar ze mist de stijl, de smaak en de allure van de oude adel. Er treedt een verburgerlijking op, met name in de kleding van de vrouwen.

*Bruidspaar
(Rob en Marja
Nijland)*

De mode refereert niet langer aan een vroegere stijlperiode. Wel komt men, vanuit een verlangen naar het verleden, her en der details tegen die dit oproepen. De kleding is burgerlijk, intens burgerlijk en doortrokken van een preutsheid zoals men die nog niet eerder heeft gekend. Het is de eeuw van de fatsoensrakers. Ook in de herenmode gaat dit niet onopgemerkt voorbij. Door de industriële revolutie is de man een hardwerkende burger geworden. Bij de vrouwen gaat na 1840 de aandacht in toenemende mate uit naar de rok. Er worden steeds meer onderrokken gedragen. Ook hier op het platteland doet deze mode zijn intrede. Met name bij de boerin kon men aan het aantal rokken die ze aanhad zien of ze van een welgestelde boerderij kwam. Nog altijd geldt hier het gezegde: "Wie't breed hef, kan't breed loaten hang'n."

De rok blijft tot ca. 1890, behalve het meest opvallende tevens het meest veranderende onderdeel van de kledij. Preutsheid blijft

echter nog hoogtij vieren, althans aan de oppervlakte. De vrouw blijft, wat de daagse kleding betreft, tot het einde van de eeuw van top tot teen ingepakt.

Hoonderkremmer of "Kiepnkearl" (T.Vruwink)
Man met zeis om gras te maaien (J.W.Meengs)

Een bijzondere gebeurtenis in bovengenoemde periode, de uitvinding van de naaimachine, zet een stempel op kleding en kleedgedrag. Hierdoor wordt de ontwikkeling van de mode-industrie bevordert. Ook de uitvinding van papieren patronen is een welkome vooruitgang. De minderbedeelde vrouw wordt nu in staat gesteld zelf japonnen te maken, die de mode der rijken enigszins benaderen.

Vanaf de jaren 1880 – 1900 gaan vrouwen vaker een beroep uitoefenen en komen ze op voor hun rechten. We zien dan ook steeds meer mannelijke elementen in de kleding opduiken, zoals

*Huisslachter in
vol ornaat
(T.Kempers)*

*Vrouw met gaf-
fel en worst om
in "wiem" te
hangen.
(Marie Stege-
man-Vosman)*

*Wiem = twee
balkjes onder de
zolder waar de
stok met worst
wordt tussen
gehangen*

Het mantelpak, afgeleid van het kostuum. Er komt zelfs een kniebroek, al mag die alleen bij het fietsen worden gedragen!

*Op weg naar de kerk
Van links naar rechts
(G.Ziggers-Lodeweges,
T.Nijkamp-Elkink
M.Worsink-Oongs)*

Talrijke veranderingen in de mode doen zich voor, mede ingegeven door de opkomende filmindustrie.

*Oogstdracht
(Jan ten Hove
D.Eertink-
Zandjans
D.ten Hove-
Stoelhorst)*

Het toppunt van romantiek in die dagen is de film GONE WITH THE WIND, die een rage voor avondkleding met wijde rokken en veel stroken ontketent. Dit alles gaat door tot de tweede wereldoorlog uitbreekt. Het modebedrijf ligt dan nagenoeg stil. Er komt een enorme schaarste aan stoffen en textiel komt op de bon. Mode is niet meer belangrijk, wel kleding om aan te trekken.

De ontwikkeling in de mode, zoals in het vorige artikel en hierboven is geschetst, vond het eerste plaats in grote uitgaanssteden zoals Londen, Parijs etc. Gevolgd door de kleinere plaatsen. Op het platteland ging dit minder snel. De kleurrijke dracht in de periode tot ca. 1840 (zie de dracht van de Folkloristische Vereniging Markelo, periode 1800 – 1830) verdween. Hiervoor kwam de stijve zwarte in de plaats, wellicht door de armoede op het platteland als gevolg van de landbouwcrisis. In Markelo was

het niet veel anders. Duidelijk werd bij de kleding onderscheid gemaakt in: daagse-, kerk-, rouw-, en uitgaansdracht.

9

Helaas verdween na het einde van de tweede wereldoorlog geleidelijk aan de klederdracht, (waarbij ook de knipmuts hoorde), door de intensievere contacten met anderen en de grotere mobiliteit van de mensen.

Wasvrouwen op weg naar de bleek (links D.Elkink-Woestenenk Rechts D.Hoevink-Maneschijn)

Een ding is zeker, mode zal altijd aan veranderingen onderhevig zijn, terwijl de oude klederdracht langzaam maar zeker verdwijnt en alleen nog te zien is in musea of bij folkloregroepen.

Geschiedenis van een boerderij

In ons vorige nummer hebben we een deel van de geschiedenis van het erve Doesschot belicht. We vervolgen met het deel dat gaat over de bewoners van dit erve.

Erve Doesschot (2)

De eerste bij name genoemde bewoner van het Doesschot, het oude horige erve, is Albert ten Duscotte in 1546, “hoorig onder den Hof te Goor”. Hij heeft drie zoons, te weten: Lambert, Wil-

10

lem en Berent. De laatste is in 1647 overleden en hij wordt geacht de stamvader te zijn van de Protestantse ten Doesschates. Albert overlijdt in 1587 in armelijke omstandigheden, mede vanwege de vele oorlogshandelingen die in die tijd plaatsvinden. Het stadje Goor is in 1581 in Spaanse handen, er wordt van Staatse zijde een poging gedaan om het in te nemen. In de rentmeestersrekening van 1585 lezen wij dat er alleen “een wenich koernpacht” wordt opgebracht (koern=koren).

Het is, ondanks zijn ambtelijke nuchterheid, een aangrijpende taal waaruit het oude perkament, waarop de rentmeestersrekeningen geschreven werden, tot ons spreekt. Wij kunnen daardoor iets begrijpen van de ellende die er moet geheerst hebben in het Kerspel van Goor, waar de bewoners geheel verarmd waren, de oogst en het vee door het stropende krijgsvolk weggenomen en waarvan de erven “weuste” lagen.

In 1569 koopt zijn zoon Willem zich uit de hofhorigheid vrij. Albert ten Duscotte wordt opgevolgd door zijn zoon Lambert, geboren in 1541, die voor die tijd de zeer hoge ouderdom van 94 jaar bereikt. Lambert was getrouwd met Gertien ... In de periode rond 1590 heeft Lambert problemen met zijn kerspelgenoot Albert ten Kevelham, want dan wordt vermeld dat hij deze een paard met geweld heeft afgenomen. Lambert heeft tot 1600 het erve bewoond. Daarna gaat hij “op lyftocht” wonen, vermoedelijk op het Klein Doesschot. Op het erve wordt hij opgevolgd door zijn zoon Jan († 1641). De ellende op het erve Doesschot is dan nog niet voorbij. In 1606 worden de landerijen door het Spaanse leger verwoest, 1607 wordt gekenmerkt als een slecht oogstjaar, terwijl in 1609 het Doesschot door brand verloren gaat. In de Staatse rekenin-

gen van 1610 staat dat Jan in dat jaar en de twee opvolgende jaren geen pacht behoeft te betalen.

Omstreeks 1640 wordt Jan opgevolgd door zijn zoon Berent († 1673). Deze Berent wordt in 1657 voor het stadsgericht van

11

Goor gedaagd door Metta Schouwink, wed. van Frederik van Coesfelt, die beweert dat hij haar geld schuldig is. De verhandelingen en getuigenverklaringen van dit en de volgende processen zijn zeer onzorgvuldig bewaard, maar zij zijn tekenend voor de tijd en omgeving. Zij brengen ons in kennis met de eigenaardige persoon van "Frouw van Coesvelt". Tot in 1659 is er gebakkeleid waarbij de wed. Coesfelt ook nog van hekserij wordt beschuldigd.

Wat die hekserij betreft getuigt ene van Laer op 7 mei 1659 het volgende: "*dat Mette Schouwinck op verscheidene tijden ende plaetzen geseght heeft dat sij een seeve hadde, 't welck sij liet omlopen, waer bij conde weten off se het proces tegens Duyschote soude winnen, ende dat sij meer andere dingen door 't omlopen van de seeve koste weten.*"

Over de eigenaardige vorm van "hexerije" schrijft Mr. A.Haga (Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis: "De draaioproef met de zeef, een Godsoordeel, dat echter na de middeleeuwen hier te lande zoowel van de zijde der kerk als van de overheid bestrijding vond en als een duivelsoordeel werd beschouwd, schijnt in ons vaderland meer bekend en in gebruik te zijn geweest dan zich aanvankelijk liet aanzien." Hij noemt dan een geval in 1641 te Amsterdam en een te Genemuiden in 1680.

Berent zorgt voor een nageslacht van vijf kinderen: Hendrik, Griette, Jan, Hilleken en Jenneken. Hendrik wordt de opvolger van Doesschot en trouwt in 1662 met J. ten Eexterkote (*Eexterkote is een erve in Wiene*).

Uit het huwelijk van Hendrik en Jenneken worden vier kinderen geboren waarvan er een sterft op jonge leeftijd. De oudste zoon Jan, geboren 10 maart 1667, trouwt in 1708 met Jenneken ter

Hellen en volgt zijn vader op als deze in 1722 komt te overlijden.

Jans huwelijk wordt met zes kinderen gezegend. Jan de oudste zoon, geboren in 1708, trouwt op 26 mei 1735 voor de kerk in Hengevelde met Berentine Maekotte (RK). De tweede zoon

12

Gerrit, gedoopt op 27 oktober 1709, trouwt op 24 februari 1741 te Delden met een Berendine ter Maete (RK). Gerrit wordt de stamvader van de RK-tak van de Doeschates.

Uit het huwelijk van Jan met Berentine worden acht kinderen geboren. Het derde kind Henderik, geboren 10 januari 1740, wordt opvolger op de erve.

Als hij 27 jaar is huwt hij op 12 oktober 1767 te Hengevelde met Hermina Rouwenhorst. Na het overlijden van Hermina in 1785 hertrouwt hij, 47 jaar oud, op 13 februari 1787 te Hengevelde met Gezina Pierik/Goordenwelmers.

Uit het eerste huwelijk worden drie kinderen geboren. Geertrui, de oudste, geboren 26 oktober 1767, trouwt op 19 november 1786 met Gerrit Pierik. In het najaar van 1793 betrekken zij het erve. Geertrui is de laatste Doesschot die op Groot Doesschot woonde.

In het tweede huwelijk zien nog eens drie kinderen het levenslicht, waarvan er twee jong overlijden.

Hermannus, de oudste, geboren 10 september 1789, huwt op 22 oktober 1812 met Geertruida ter Vaarhorst. Dit echtpaar krijgt maar liefst dertien kinderen.

Familie Pierik anno 1917

13

Als Henderik in 1806 overlijdt wordt de oudste dochter Geertrui de opvolger en heten de nakomelingen uit het huwelijk van Geertrui met Gerrit, nu Pierik. Deze twee zorgen voor een nageslacht van tien kinderen.

Gerrit is van 1784 tot 1787 nog in een proces gewikkeld met de Hofmeijer van Wiene over de aankoop van elshout.

Zoals gebruikelijk wordt de oudste zoon Roelof Pierik, geboren 17 november 1813, de opvolger op het Doesschot. Roelof trouwt op acht mei 1848 met Berendina Rottink uit Ambt Delden. Uit dit huwelijk worden zeven kinderen geboren, vier zoons en drie dochters.

Van de zoons is Gerhardus Johannes de jongste en hij blijkt voorbestemd om de opvolger te worden op het Doesschot. Hij is geboren op 12 januari 1867 en gehuwd met Gesina Overbeek uit Ambt Delden. Deze verbintenis is ook zeer vruchtbaar want er

*Drie geslachten Pierik:
opa Gerhardus*

*Johannes zijn zoon
Joannes Wilhelmus en
zijn kleinzoon Gerhardus
Johannes welke naar
Denemarken emigreerde*

14

worden twaalf kinderen geboren. Gerhardus Johannes is in de periode 1919/1939 lid van de gemeenteraad in Markelo. Het erve Doesschot wordt tegenwoordig niet meer bewoond door een Pierink. De laatste Pierik, een kleinzoon van Gerhardus Johannes, is geëmigreerd naar Denemarken.

Uiteraard is er veel meer te vertellen over het wel en wee van de erve Doesschot en haar bewoners. Zo lezen wij bijvoorbeeld dat tijdens het leven van Gerrit Pierik, namelijk in 1829, de hoorighedsrechten van het Doesschot werden afgekocht. Hij is dan 74 jaar.

Er zijn nog tal van gegevens bekend, te vinden in o.a. Rijksarchief, Hypotheekacten, Transporten, Testamenten Stad Goor, Register en rekeningen van het Bisdom Utrecht enz. Om dit artikel beperkt te houden, hebben wij de lijn van de opvolgers op de erve Doesschot aangehouden.

Wachtmeester Beunk vertelt verder over de tweede wereldoorlog

Ter inleiding

De dodenherdenking bij het verzetsmonument op de Markelose berg had dit keer een bijzonder tintje doordat dit jaar ook de heer en mevrouw Beunk voor de kranslegging waren uitgenodigd.

In een artikel in Tubantia van zaterdag 4 mei 2002 zegt de heer Beunk: "Ik ben hier erg blij mee. Ze zijn me nog niet vergeten." Wellicht heeft de publikatie van ons interview bijgedragen tot deze uitnodiging.

In ons vorige nummer vertelde de heer Beunk over persoonsbewijzen, de organisatie van het verzet, inlevering van radio's enz. Nu vertelt hij verder:

Dropping op de Borkeld.

De contacten met Engeland werden onderhouden via een geheime zender. Op die manier werden er afspraken gemaakt over de te zenden goederen en werd er per aflevering (dropping) een code afgesproken om de mensen in Nederland op tijd op de juiste plek te hebben. Zo werd geprobeerd de Duitse bezetting te slim en te vlug af te zijn. Ook het transport van alle goederen en de opslag daarvan moest goed geregeld zijn. Bekend was dat per afgeworpen container wel vier man nodig was om hem op te tillen en op een wagen te laden. Kees Schippers zorgde met zijn

groep voor de benodigde wagens en mensen om de containers op te laden, te transporten en later te verdelen onder de verschillende k.o.ploegen. Dit was een hele organisatie.

De code voor de dropping op de Borkeld luidde: 'Bericht voor Koos, capituleer niet'.

Toen dat bericht doorkwam verzamelden zich allen die zouden meehelpen op de Borkeld. Het was zowel lichamelijk als gees-

16

telijk een hele belasting; lang wachten op de komst van het vliegtuig terwijl de kans op ontdekking door de Duitsers groot was. Hun waarnemingspost de Belvedere op de Herikerberg was immers hemelsbreed niet ver van de Borkeld. Betrapt worden betekende onherroepelijk de gevangenis en de doodstraf.

De afgeworpen wapens en explosieven werden gebruikt door het verzet.

Na de eerste dropping slaagde er nog een, die van eind september 1944 mislukte echter. We waren al van het droppingsveld vertrokken toen toch nog het vliegtuig over kwam. Later bleek dat dit maar goed was ook want we waren nog maar net weg toen de S.D. het terrein met speurhonden doorzocht. Nu moest er dus een ander terrein worden gevonden.

Het opblazen van de sluis bij Eefde.

Omdat allerlei goederen bestemd voor de bezettingsmacht per schip werden vervoerd, ook over het Twentekanaal, moest die scheepvaart geheel stil worden gelegd. Daartoe moesten de slui

17

zen bij Eefde buiten werking worden gesteld. Onze groep kreeg daarvoor opdracht. In Wiene was dit al gebeurd met als gevolg dat er in Eefde bewaking werd ingesteld. Dat bemoeilijkte de zaak ernstig. Ik heb overnacht bij Koeslag in Laren, omdat anders de reisafstand te groot was. We zijn met drie man van die plek naar de sluisen bij Eefde gegaan. We wilden de springstof aanbrenge bij de elektrische installatie. Om er ongezien bij te komen ben ik in het donker over de sluisdeuren gekropen. Toen er een vrachtwagen voorbij denderde sloeg ik met mijn revolver een ruitje in. Zo hoorden de bewakers het gerinkel niet. Toen kon ik voorzichtig de springstof aanbrenge en daarna weer kruipend de terugweg over de deuren aanvaarden.

Dat moest wel vlug gebeuren want het tijdmechanisme stond op tien minuten afgesteld. Nauwelijks was ik terug bij mijn kameraden of er klonk een harde knal. De ontploffing vernielde de elektrische installatie en de sluis was onbedienbaar geworden. Zelfs de dakpannen op het sluiswachtershuisje lagen schots en scheef. Vanaf dat moment was de scheepvaart op het Twentekanaal nagenoeg stilgelegd.

Dropping bij Buisweerd.

Een nieuw afwerpveld werd gevonden. Een weiland nabij Buisweerd bleek geschikt en kreeg de codenaam 'Arie'. Eind oktober 1944 kwam via de Engelse zender het voor ons afgesproken codebericht door: 'Houdt steeds hetzelfde doel voor ogen'.

In tegenstelling tot de eerdere droppings was het deze nacht mooi weer en de maan zorgde voor nogal wat verlichting.

Een Stirling bommenwerper cirkelde een paar maal boven het afwerpterein en wierp toen ruim twintig containers aan parachutes uit. Eén container met ontstekingen voor handgranaten sloeg kapot op de grond en een aantal daarvan ontploften. Dat was een enorme schrik, niet alleen voor ons maar ook voor de koeien in het naburige weiland. We waren nog niet klaar met opruimen toen een Duitse nachtjager laag kwam overvliegen.

18

Blijkbaar had die verdachte zaken waargenomen, want korte tijd later werd de buurman door de S.D. verhoord. Bij Buisweerd hebben er daarom geen droppings meer plaatsgevonden. Het terrein was te gevaarlijk geworden en bovendien vonden er kort daarna diverse overvallen plaats door de landwacht en de S.D. waarbij een belangrijk deel van de wapens werd gevonden en veel van de betrokken mensen werden gearresteerd. Ik was een van hen.

Leven en werken op de boerderij in het vroegere Markelo

De weefkamer of ‘van vlas tot linnen’.

Als we de rondgang door de boerderij vervolgen komen we in veel gevallen een weefkamer tegen. Zoals in vroeger tijden gebruikelijk was voorzag ieder boerengezin, voor zover mogelijk, in eigen behoeften. Dit betekende in de praktijk dat kleding en beddegoed zelf gemaakt en de grondstoffen daarvoor op eigen erf gekweekt werden. Schapen leverden wol en op een klein gedeelte van de bouwgrond werd elk jaar vlas geteeld, dat tot linnen werd verwerkt. Vlas was een dankbaar gewas, hoewel heel bewerkelijk, omdat elk onderdeel gebruikt kon worden. Het zaad werd benut door, na sortering, een gedeelte te bewaren als zaaigoed voor het volgende jaar, de rest diende voor het maken van lijnkoeken voor

het vee en/of er werd lijnolie uit geperst. Dit laatste werd dan weer gebruikt als grondstof voor verf, vernis, drukinkt, zeep en medicijnen.

De stengel leverde de vezel voor het spinnen van de draad voor

19

linnen. Om de juiste stengels voor mooie en fijne stof te krijgen was het zaak dicht in te zaaien zodat het vlas geen ruimte kreeg om breed uit te groeien, maar juist hoog optrok en zo dunnere en

*Vlas plukken,
een zwaar werk*

langere vezels maakte. Eind maart of begin april werd er ingezaaid en na zo'n 100 tot 120 dagen kon er worden geoogst. Dat gebeurde dus in de warmste tijd van het jaar en het vlas werd met de hand uitgetrokken, een zwaar en vermoeiend karwei. Nu begon het eigenlijke bewerken van het vlas.

Het repelen.

Allereerst werden de bundels vlas een paar dagen te drogen gezet waarna ze ontdaan moesten worden van het zaad, het zgn. repelen. De repel was een blok hout waarin zo ongeveer 30 ijzeren pennen waren bevestigd. Aan weerszijden van dat blok nam iemand plaats met een bundel vlas in de hand en om beurten trokken ze die door de pennen zodat de zaadbollen er af getrok-

20

ken werden. Die bolletjes werden dan nadien een keer gedorst en het zaad was bruikbaar.

Het roten.

Om de vezel te krijgen waarmee gesponnen kon worden moest de harde buitenbast losgemaakt worden van de bruikbare kern. Daartoe werd het vlas een poos in ondiepe kuilen in water gelegd of gewoon buiten op de hei of het gras waar dauw voor het vochtig worden van de bast zorgde. Bij het dauwrotten, dat langere tijd vergde, moest er regelmatig gekeerd worden om schimmelvorming te voorkomen. Het water zorgde voor het oplossen van de pectine, de natuurlijke lijmstof die vezel en bast bij elkaar houdt.

Het braken.

Nu moest de buitenste houtachtige laag van de vezel gescheiden worden en de vezel zo bewerkt dat die gesponnen kon worden. Allereerst werd het vlas gedroogd. Dit gebeurde door het op een dak op het zuiden te leggen of als men een kachel had, die nog warm was maar waaruit alle vuur en as verwijderd waren, te gebruiken. Ook werd er wel een vuurtje in het veld gestookt waar de bossen vlas rondom werden gezet om ze snel te laten drogen. Het vlas was dan flink bros geworden en kon gemakkelijker worden gebraakt. Meestal werd het braken door de vrouwen gedaan, rond eind augustus. Met een zwingelspaan, 'slägel', werd er op de bossen vlas geslagen waardoor de bast losliet en het binnenste, het vlaslint overbleef.

De bastvezels, die scheven werden genoemd, gebruikte men om de aardappelkuil af te dekken tegen vorst of als brandstof bij het broodbakken.

De lange vlaslinten werden gesponnen, de korte konden tot touw worden gedraaid. Er ging dus niets verloren!

21

Het hekelen.

Voor het spinnen moest het vlas nog gehekeld worden. Dit werd gedaan door bundeltjes vlas over een soort reuzenborstel te halen, eerst over een grove en dan een fijne hekel. Zo werden de houtvezels die achtergebleven waren er alsnog uitgehaald. Het gezegde: 'Iemand over de hekel halen', als er kwaad van iemand gesproken wordt, is daar een overblijfsel van.

Alleen het fijnste uitkamsel werd gesponnen, de rest diende voor touw of werd gebruikt om er zakken van te maken. Het hekelen was, evenals het braken, een erg stoffig karwei en omdat het meestal binnen gedaan werd kreeg men heel wat stof in de longen. Ongezonde bezigheden.

*Vlasslaan
Jan Hendrik
en Reintje
Ooms*

Het weven.

De ketting, de lange draden die in het getouw moesten worden geregen en die de lengte van het weefsel bepaalden, moest eerst

gemaakt worden. Om de kettingdraden voldoende stevig te maken werden ze met een stijfelpapje ingesmeerd.

Ook werd hiervoor een mengsel van meel met water en een stukje talk gebruikt. Dan kon het weven beginnen. Dit werd vaak door de mannen gedaan. Het was zaak om tijdens het weven de vlasdraad en het weefsel vochtig te houden want dit

22

Op het platteland bleef de huisindustrie nog heel lang bestaan. Hier zijn vrouwen bezig met het zogenaamde 'kettinglijmen' ± 1900.

voorkwam draadbreek. In de weefkamer werd dan ook regelmatig gesproeid of de wever nam een mondvol water en sproeide dat over het weefsel.

Zo ontstond in de winter de voorraad gebruikslinnen. Was het erg fijn uitgevallen dan werd het batist genoemd en gebruikt voor de zondagse mutsen of voor sierzakdoeken. Het meeste diende echter voor bedden- en lijfgoed.

Om het linnen zo blank mogelijk te krijgen werd het op een grasveld te bleken gelegd, regelmatig nat gemaakt en de zon zorgde voor het witter worden van de stof.

In het kabinet vormde het opgerolde doek de linnenvoorraad en hoe meer er lag des te groter was de rijkdom op die boerderij. Men had het dan 'breed', wat op de lengte van de stof duidde.

23

Het weven werd ook wel beoefend als bijverdienste door kleine boeren. Zeker in de tijd dat er sneeuw lag of de vorst in de grond zat kon er zo wat inkomen verkregen worden. Dat ze er niet rijk van werden laat ons dit oude liedje horen:

Vier weverkens zag men ter botermarkt gaan
En de boter die was er zo diere.
Zij hadden geen duit haast meer in hunne tas
En ze kochten een pond sa vieren.

En als zij dat boterke hadden gekocht
Zij hadden er vier platelen*. (*borden)
Zij spraken dat vrouwke zo vriendelijk aan:
Sa, vrouwke, en wilt het ons delen!

Het vrouwke dat sprak: Ja dat zal ik wel doen,
Ja, zo wel als een vrouwke vol eren,
Want ik wete wel wat er de weverkens zijn
En de weverkens zijn er geen heren.

Wat zouden de weverkens heren zijn
Zij hebben er huize nog erven
En kruipt er een muiske in hunne schapraai (*kast)
Van honger zo moet het er sterven.

Volgens het boek van W.Heuvel, *Oud-Achterhoeksch Boerenleven*, wordt aan het weefgetouw gezongen:

'Er zat een wever op zien getouw,

Grauw van de honger en blauw van de kou,
Hij weefde al dit en hij weefde al dat,
Hij weefde het hemmetje van zijn gat'.

Nu is handweven een liefhebberij geworden en komen de stoffen uit een textiel fabriek, katoen, wol en kunststoffen zijn de gangbare weefsels geworden. Linnen komt nog maar zeldzaam voor.

24

Nu...

Waar nu het (voormalige) gemeentehuis staat, werd omstreeks 1949 de foto van de diaconiewoning gemaakt.

